

Mitigatie en compensatieplan

Schaloenstraat e.o. Moerwijk te Den Haag

4 april 2019

Inhoud

- 2 - Inleiding**
- 3 - Beschrijving projectlocatie**
- 4 - Compensatie en mitigatie**
- 5 - Planning en werkwijze**
- 6 - Praktische invulling**

- 6 - Bronnen**

Colofon

Opdrachtgever	Sustay
Projectnummer	19.019
Datum	4 april 2019
Auteur	P.J.H. van der Linden
Gecontroleerd	T. Ursinus
Status	concept

*Els & Linde B.V.
Spechtstraat 59
1223 NX Hilversum
mob 06 - 27564247
e-mail vanderlinden@elsenlinde.nl*

Inleiding

De voorliggende rapportage betreft het compensatie en mitigatieplan welke is opgesteld in het kader van de ruimtelijke plannen binnen de projectlocatie Schaloenstraat en omgeving te Den Haag. Binnen de projectlocatie zijn tien appartementencomplexen gevestigd. In een eerder stadium zijn voor de complexen renovatiewerkzaamheden voorbereid. Echter is de huidige staat van de complexen dusdanig slecht, dat slopen van de complexen noodzakelijk is. Na de sloop van de huidige complexen zal nieuwbouw binnen de projectlocatie worden gerealiseerd. De woningcorporatie Staedion is in dit project initiatiefnemer.

In het kader van de Wet natuurbescherming dient te worden onderzocht of de sloop- en nieuwbouw plannen een effect kunnen veroorzaken op mogelijke aanwezige beschermde natuurwaarden. Om de effecten te kunnen beoordelen is door bureau Els & Linde op 28 maart 2017 (*Van der Linden, 2017*) een oriënterend ecologisch onderzoek binnen het projectgebied uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek is een inschatting gemaakt van de mogelijke aanwezige beschermde natuurwaarden binnen het projectgebied. Uit de resultaten van het onderzoek is gebleken dat beschermde vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen binnen het projectgebied niet op voorhand zijn uit te sluiten en dat een aanvullend onderzoek noodzakelijk is.

Aansluitend op het oriënterend ecologisch onderzoek is in het voorjaar en najaar van 2017 (*Van der Linden, 2017*), een aanvullend onderzoek naar vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen uitgevoerd. Uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken dat in de te slopen complexen vaste verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis aanwezig zijn. Door de sloop van de complexen zullen de bestaande vaste verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis verdwijnen. Voor het slopen van de complexen is een opheffing van de Wet natuurbescherming noodzakelijk. Bij de uitvoering van de werkzaamheden dienen maatregelen te worden genomen om negatieve effecten op de gewone dwergvleermuis te verkleinen en zo mogelijk te voorkomen. In het voorliggende compensatie- en mitigatieplan zijn de voorgestelde compenserende en mitigerende maatregelen uitvoerig beschreven. Voor de juiste uitvoering van de werkzaamheden is separaat een ecologisch werkprotocol opgesteld (*Van der Linden, 2019*).

Er dient te worden opgemerkt dat het bouwproject zich nog in de ontwerpfase bevindt en dat het voorliggende compensatie- en mitigatieplan in een later stadium zal worden geconcretiseerd.

H02 Beschrijving projectlocatie

Kaart 1: ligging van de woonblokken binnen de planlocatie.

De projectlocatie is gelegen in de wijk Moerwijk te Den Haag. Op ruime afstand ten noorden en ten oosten van de projectlocatie ligt het Zuiderpark, Park Overvoorde en Park De Voorde. De planlocatie wordt in de directe omgeving voornamelijk omsloten door wooncomplexen en wegen. Ten westen langs de complexen loopt een watergang. Op ruim 1,5 kilometer afstand van de planlocatie liggen de gebieden die onderdeel zijn van het Natuurnetwerk Nederland. Op grotere afstand - ruim 4,5 kilometer - liggen de beschermde Natura 2000-gebieden Solleveld & Kapittelduinen en Westduinpark & Wapendal.

Binnen de planlocatie zijn wooncomplexen verdeeld over 10 blokken aanwezig. Het betreffen wooncomplexen aan de Schaloenstraat 2-112, 5-59 (blok 1,6), Hillenraadweg 20-46 (blok 2), Lichtenbergweg 85-111, 57-83, 29-55 (blok 3, 4, 5), Loevesteinlaan 1001-1041, 905-993 (blok 8,10), Cannenburglaan 242-296, 261-287 (blok 8,9). De wooncomplexen zijn op de kaart 1 afgebeeld. Tussen de wooncomplexen zijn grasveldjes en kleine plantsoenen met algemeen voorkomende tuinplanten aanwezig. Verspreidt langs de wooncomplexen staan bomen en struiken.

Het voornemen is om de huidige complexen te slopen zodat er ruimte kan worden gemaakt voor nieuwbouw. Het ontwerp van de nieuwbouw bevindt zich momenteel in de ontwerpfase. De exacte vormgeving van de nieuwbouw zal in een later stadium worden bepaald. In het ontwerp wordt rekening gehouden met de ecologische inpassbaarheid.

H03 Compensatie en mitigatie

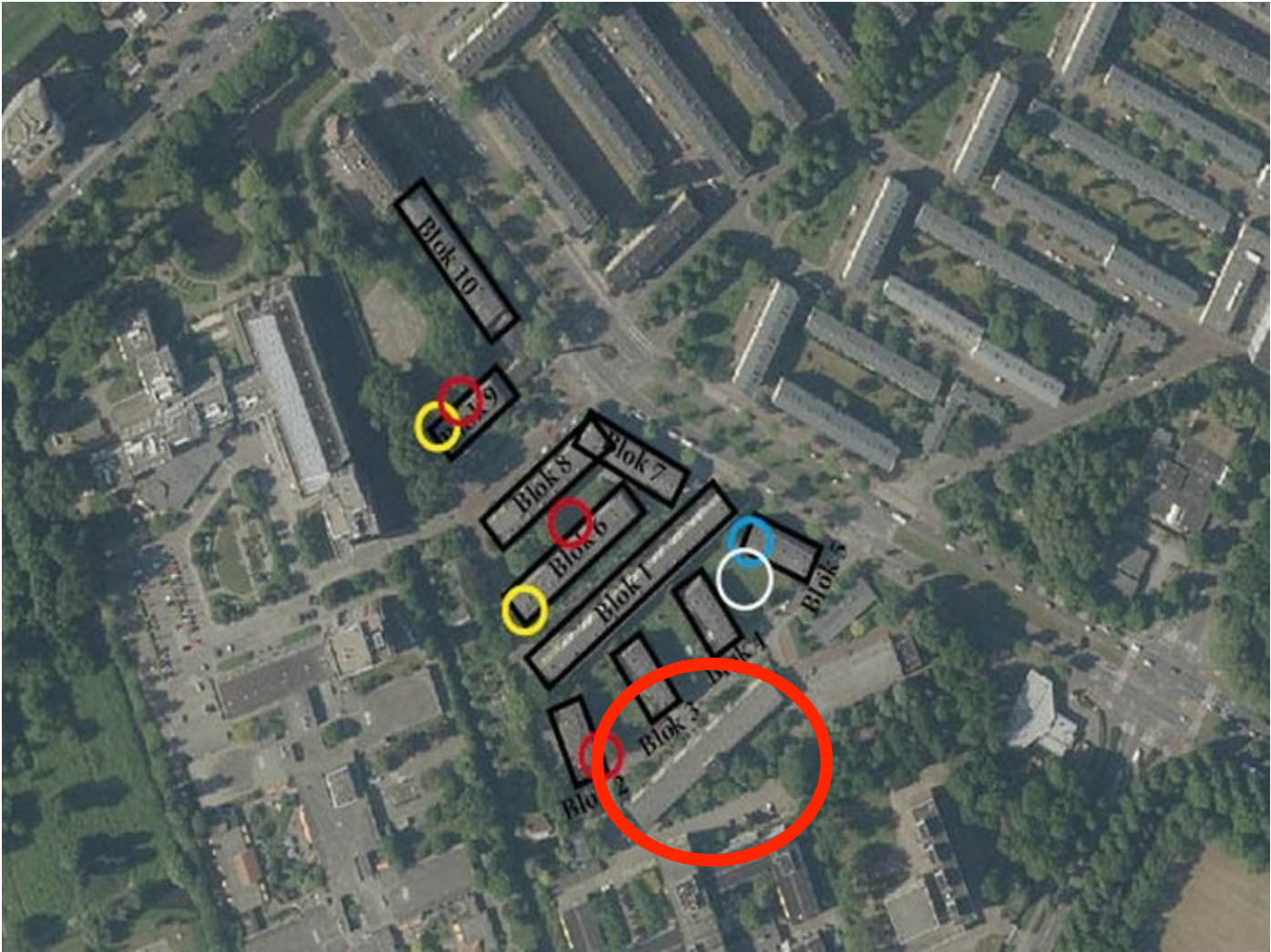
Vastgestelde verblijfplaatsen

Het onderzoek naar vleermuizen is in het voorjaar en in het najaar van 2017 uitgevoerd. (Van der Linden, 2017). Voor het onderzoek is de meest recente versie van het Vleermuisprotocol 2017 gehanteerd. Naast het Vleermuisprotocol 2017 is tevens het Kennisdocument Gewone dwergvleermuis van BIJ12 gevolgd. Aanvullend op het Vleermuisprotocol 2017 en het Kennisdocument zijn verschillende bronnen geraadpleegd om de biogeografie van soorten vast te stellen.

Tijdens het onderzoek naar vleermuizen zijn verspreidt in de woonblokken twee zomerverblijfplaatsen, één kraamverblijfplaats en drie paarverblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis aangetroffen. Langs het appartementencomplex aan de Lichtenbergweg zijn tevens in het najaar circa 30 – 50 zwermende gewone dwergvleermuizen aangetroffen. Uitgegaan wordt van een geringe overwinteringspopulatie van 30-50 dieren in het appartementencomplex aan de Lichtenbergweg. In de onderstaande tabel 1 zijn de aangetroffen verblijfplaatsen per locatie weergegeven.

Tabel 1: overzicht van aangetroffen verblijfplaatsen per woonblok.

Locatie	Omvang kolonie	Type verblijfplaats
Woonblok 9 (Cannenburglaan 261-287), noord-kopgevel	10 dieren	Zomerverblijfplaats
Woonblok 6 (Schaloenstraat 5-59), west-kopgevel	5 dieren	Zomerverblijfplaats
Woonblok 5 (Lichtenbergweg 29-55), noordwest-kopgevel	30 dieren	Kraamverblijfplaats
Woonblok 9 (Cannenburglaan 261-287), noordwest-gevel	Solitair mannetje	Paarverblijfplaats
Woonblok 6 (Schaloenstraat 5-59), noordwest-gevel	Solitair mannetje	Paarverblijfplaats
Woonblok 2 (Hillenraadweg 20-46), zuid-kopgevel	Solitair mannetje	Paarverblijfplaats
Woonblok 5 (Lichtenbergweg 29-55), langs de noordwest-kopgevel en westgevel	30-50 zwermende dieren	Winterverblijfplaats

Kaart 2: weergave van de aangetroffen vaste verblijfplaatsen in de woonblokken: Rood = aangetroffen paarverblijfplaatsen in blok 2, 6 en 9, geel = aangetroffen zomerverblijfplaatsen in blok 6 en 9 , blauw = aangetroffen kraamverblijfplaats in blok 5, wit = zwermende vleermuizen in het najaar langs blok 5.

Mitigerende maatregelen; tijdelijke verblijfplaatsen

De mitigerende maatregelen zijn noodzakelijk om de effecten op de gewone dwerg-vleermuis te verminderen. Om de functionaliteit van de bestaande verblijfplaatsen binnen de planlocatie te garanderen, zijn tussentijdse maatregelen noodzakelijk. Voor het overbruggen van de periode tussen de sloop en de nieuwbouw, dienen tijdelijke alternatieve verblijfplaatsen voor de gewone dwergvleermuis te worden gerealiseerd. Voor de kraam, zomer en paarkolonies volstaan tijdelijke vleermuiskasten. Tijdelijke vervanging van de winterverblijfplaats is niet mogelijk.

Alternatieve tijdelijke verblijfplaatsen hebben nooit dezelfde eigenschappen als de oorspronkelijke verblijfplaats (Kennisdocument, 2017). Per verloren verblijfplaats dienen daarom meerdere alternatieve (tijdelijke) verblijfplaatsen te worden gecreëerd, zodat de kans op ingebruikname wordt vergroot. In de onderstaande tabel 2 worden de noodzakelijke alternatieve (tijdelijke) verblijfplaatsen voor de planlocatie weergegeven:

Tabel 2: overzicht noodzakelijke alternatieve verblijfplaatsen per bestaande verblijfplaats.

Aangetroffen bestaande verblijfplaatsen	Alternatieve (tijdelijke) verblijfplaatsen
2 Zomerverblijfplaatsen	8 zomerkasten
1 Kraamverblijfplaats	4 kraamkasten
3 Paarverblijfplaatsen	12 paarkasten

De vleermuiskasten dienen geschikt te zijn voor het opvangen van de kolonies gedurende een of twee jaar. Voor goed functionerende kasten heeft het bevoegd gezag voorwaarden gesteld met betrekking tot de maatvoering. De kasten dienen geschikt te zijn voor de zomerkolonies, kraamkolonie en paarkolonies.

Als tussentijdse maatregel wordt voorgesteld om voor de zomer- en paarkolonies vleermuiskasten te realiseren met een afmeting van 50 cm hoog x 100 cm breed. Deze kasten hebben drie compartimenten en zijn zowel geschikt als zomerverblijfplaats en paarverblijfplaats. Voor de kraamkolonie worden kasten voorgesteld met een afmeting van 100 cm hoog x 100 cm breed. De kraamkasten hebben eveneens drie compartimenten (met eigen onderzoek is aangetoond is dat deze kasten goed functioneren).

Voor het realiseren van de vleermuiskasten wordt gekozen voor de best mogelijke omstandigheden. De zomer en paarkasten worden zo dicht mogelijk – binnen 100 tot 200 meter van de oorspronkelijke verblijfplaats gerealiseerd, juist buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden. De kasten worden op minimaal op 3 meter hoogte aan de zuid- en westgevels geplaatst. De kasten worden zodanig geplaatst dat de aanvliegrou-te en de vrije vliegruimte vrij zijn van obstakels en kunstlicht.

De kraamkasten worden binnen 50 meter van de oorspronkelijke kraamverblijfplaats gerealiseerd, eveneens buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden. De kasten worden op minimaal op 3 meter hoogte aan de zuid- en westgevels geplaatst. Hierbij wordt tevens rekening gehouden met een vrij van obstakels en kunstlicht zijnde aan-vliegroute en vliegruimte.

Voordat de (tijdelijke) maatregelen als functioneel worden beschouwd is een zogenoemde gewenningstijd nodig.

- Voor de alternatieve zomerverblijfplaatsen is een gewenningsperiode noodzakelijk van minimaal 3 maanden in de actieve periode, waarbij alleen de maanden april tot en met oktober meetellen. Dit betekent dat de vervangende zomerverblijfplaatsen uiterlijk half september aanwezig moeten zijn om in het daaropvolgende voorjaar functioneel te zijn voor de zomerkolonies.
- Voor de alternatieve paarverblijfplaatsen is een gewenningsperiode van minimaal zes maanden voorafgaande aan de start van het paarseizoen noodzakelijk. Dit betekent dat de vervangende paarverblijfplaatsen uiterlijk half februari aanwezig moeten zijn om in september van hetzelfde jaar functioneel te zijn voor de paarkolonies.
- Voor de alternatieve kraamverblijfplaatsen dient een gewenningsperiode van minimaal één volledig kraamseizoen te worden gehanteerd. De kraamkasten moeten minimaal in de periode mei – juli worden gerealiseerd om in augustus het daaropvolgende jaar functioneel te zijn voor de kraamkolonie.

In overleg met de initiatiefnemer worden de vleermuiskasten binnen de gestelde termijnen gerealiseerd.

Compenserende maatregelen; permanente verblijfplaatsen

De sloopwerkzaamheden worden gefaseerd in ruimte en tijd uitgevoerd. De woonblokken 1, 3, 4, 7, 8 en 10 waarin geen verblijfplaatsen van vleermuizen zijn aangetroffen, zal de sloop-nieuwbouw als eerste worden uitgevoerd. De bestaande winterverblijfplaats in woonblok 5 (Lichtenbergweg 29-55), kan niet tijdelijk worden gemitigeerd. Voor het winterverblijf zijn directe permanente voorzieningen noodzakelijk. Dit kan worden ondervangen door woonblok 5 als laatste te slopen, zodat in de nieuwbouw direct een permanent winterverblijf kan worden gerealiseerd.

In de nieuwbouw krijgen de zuid- en westgevels een spouwmuur die toegankelijk wordt gemaakt voor vleermuizen door enkele openingen aan te brengen met een breedte van ongeveer 2 cm, op minimaal 3 meter hoogte. De afstand tussen de openingen moet zo groot zijn dat er geen tocht ontstaat. Een spouw met een hoogte van anderhalve meter (op een deel van de muur die in de zon staat) biedt ruime verblijfsmogelijkheden voor vleermuizen en is zowel geschikt als winterverblijfplaats als kraamzomer en paarverblijfplaats. Van belang is dat vleermuizen zich binnen de spouw kunnen verplaatsen tussen de binnenmuur en de buitenmuur. De vrije ruimte tussen het isolatiemateriaal en de buitenmuur dient 1,5 tot 2 cm te zijn. Bij voorkeur loopt de

spouwmuur deels door naar de west- en noordgevels, zodat vleermuizen zich van de ene naar de andere gevelzijde kunnen verplaatsen. Met het creëren van verblijfplaatsen van een tiental vierkante meters wordt zeer ruim voldaan aan de compensatieplicht voor de gewone dwergvleermuis.

Soortenmanagementplan (SMP) Den Haag

De gemeente Den Haag heeft in samenwerking met de woningcorporaties Vestia, Staedion, Haag Wonen, DUWO en Arcade Wonen een Soortenmanagementplan (Hierna SMP) opgesteld (Arcadis, 2018). Het SMP beschrijft een algehele aanpak voor beschermde gebouw bewonende soorten binnen de gemeente Den Haag. In het SMP worden de ontwikkelingen en maatregelen voor gebouwbewonende soorten opgenomen, zodat een gebiedsontheffing kan worden verkregen. De gebiedsontheffing is op dit moment nog niet van kracht.

Voor het onderhavige bouwproject is een ontheffing van de Wet natuurbescherming noodzakelijk. De ontheffing kan op individueel niveau worden aangevraagd of er kan worden aangehaakt bij de gebiedsontheffing. Indien de gebiedsontheffing van kracht is, dient het mitigatie- compensatieplan en het ecologisch werkprotocol op een aantal punten te worden geconcretiseerd.

Ongeschikt maken van de bestaande verblijfplaatsen

De bestaande verblijfplaatsen worden in de periode augustus ongeschikt gemaakt omdat de paarperiode de minst kwetsbare periode is om te werken. Noodzakelijk is dat de voorgeschreven gewenningsperiodes van de alternatieve verblijfplaatsen in acht zijn genomen. Voordat de bestaande verblijfplaatsen vernield kunnen worden is het noodzakelijk dat de vleermuizen afwezig zijn en niet in de verblijfplaatsen zitten.

Hiervoor zijn enkele technieken beschikbaar:

1. voor de invliegopeningen worden zogenoemde exclusion flaps gehangen – een lap kunststof dat over de invliegopening hangt;
2. de gevels waar de verblijfplaatsen zitten worden met bouwlampen verlicht, of;
3. er worden maatregelen genomen die tocht veroorzaken in de verblijfplaats.

Alle bovengenoemde maatregelen kunnen slechts worden uitgevoerd buiten de kraamtijd, en bij gunstige weersomstandigheden (droog en 's avonds warmer dan 8 °C). Uiteraard is voor de maatregelen een ontheffing van de Wet natuurbescherming noodzakelijk. De maatregelen worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecooloog.

Natuur + maatregelen

Gierzwaluw

Tijdens het aanvullend onderzoek (Van der Linden, 2017) zijn geen aanwijzingen gevonden voor het voorkomen van gierzwaluwen binnen de planlocatie. Met een juiste inrichting kan de soort zich vestigen binnen de planlocatie. Gierzwaluwen broeden in gebouwen onder dakpannen en in gevels, onder dakgoten, regenpijpen en dakkapel-

len. Tevens worden geschikte neststenen als nestplaats in gebruik genomen. De mogelijkheden voor het inpassen van geschikte nestplaatsen voor de gierzwaluw in de nieuwbouw, kan in de ontwerpfase van het bouwproject worden meegenomen.

Insecten

Binnen de planlocatie kunnen gerichte maatregelen worden genomen om de verscheidenheid aan insecten binnen de planlocatie vergroten en zodoende de regionale natuurwaarden te versterken. Insectensoorten die worden aangetroffen binnen de bebouwde kom zijn verschillende soorten wilde bijen, dagvlinders, zweefvliegen et cetera. Niet voor iedere insectensoort zijn maatregelen zinvol. Soorten waarvoor maatregelen zinvol en uitvoerbaar zijn, zijn hommels, bijen en dagvlinders. Andere soorten als zweefvliegen, sluipen graafwespen en andere geleedpotigen profiteren van de maatregelen voor de genoemde groepen. Hommels, bijen, dagvlinders en zweefvliegen eten nectar en stuifmeel. Vaak zijn de dieren gespecialiseerd op een beperkte groep voedselplanten. Naast de voedselplanten voor de volwassen dieren zijn er ook voedselplanten nodig waar de eieren op gelegd kunnen worden en waar de larven van kunnen eten. Ook dan zijn de soorten vaak soort specifiek. De keuze van planten is daarom bepalend voor de soorten die kunnen worden aangetroffen. Naast het planten van geschikte soorten is het plaatsen van een insectenhotel zinvol. In een insectenhotel zijn allerlei materialen aangebracht waarin sluipwespen en graafwespen hun eieren kunnen leggen en de larven kunnen ontpoppen. Een insectenhotel heeft materiaal als stukken hout, gipsblokken met daarin gaten geboord van verschillende maten (maximaal 10 mm) en rietstengels. Naast de genoemde materialen kunnen gleuven in het insectenhotel een slaapplek voor dagvlinders geven.

Openbare ruimte

Bij de inrichting van de openbare ruimte langs de complexen kan worden gekozen voor bloem- en vruchtdragende planten die aansluiten op de eisen van vogels en van insecten als vlinders, zweefvliegen en wilde bijen. Dagvlinders zijn vaak specialisten die voedsel zoeken of eieren leggen op een beperkte groep planten. Bijen, hommels en zweefvliegen zijn meestal generalisten die op een groot aantal soorten nectar of stuifmeel zoeken. Een goede mogelijkheid is het aanplanten van soorten als bijvoorbeeld meidoorn (*Crataegus*) en sleedoorn (*Prunus spinosa*) Voor het bevorderen van de insectenfauna is het belangrijk dat de plantensamenstelling voor minimaal uit 50% uit inheemse soorten te bestaat. Exoten of cultivars op basis van exoten hebben veel minder tot geen functie voor de insectenfauna. Om die reden wordt geadviseerd het plantmateriaal uit inheemse kruiden samen te stellen.

Ecologisch werkprotocol

Om zorg te dragen voor een juiste uitvoering dient te werken met een ecologisch werkprotocol en de planning af te stemmen op een juiste mitigatie. Het ecologisch werkprotocol beschrijft de werkwijze die moet worden gevolgd om schade aan de natuurwaarden te voorkomen. Het protocol geeft tevens de volgorde van werken en de wijze van uitvoering van de werkzaamheden aan.

Zorgplicht

Aangetroffen dieren die niet uit zich zelf het werkgebied kunnen verlaten, dienen in veiligheid te worden gebracht en buiten het werkgebied te worden uitgezet. Schuilplekken zoals bladhopen, hout- en steenstapels e.d. dienen eerst te worden gecontroleerd op schuilende dieren. In zijn algemeenheid dienen geschikte schuil- en overwinteringsplekken voor dieren intact te worden gelaten.

H06 Gebruikte bronnen

- Anonymus (2017). Kennisdocument Gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*. BIJ12; Utrecht
- Anonymus (2017) Kennisdocument Gierzwaluw *Apus apus*. BIJ12; Utrecht
- Breugel, P. van (2014) Gasten van bijenhotels. Naturalis/EIS Leiden.
- Korsten, E., Limpens, H., Bouman, H., Reinhold, J. (2018). Brochure vleermuisvriendelijk bouwen. Landschapsbeheer Flevoland.
- Peeters, T.M.J., C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefebber, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, H. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit & H.H.W. Velthuis 2004 De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). – Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Peeters, T.M.J., H. Nieuwenhuijsen, J. Smit, F. van der Meer, I.P. Raemakers, W.R.B. Heitmans, K. van Achterberg, M. Kwak, A.J. Loonstra, J. de Rond, M. Roos & M. Reemer 2012 De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). – Natuur van Nederland 11. Naturalis Biodiversity Center & European Invertebrate Survey- Nederland, Leiden.
- Van der Linden, P.J.H. (2017) Quick scan ecologie Schaloenstraat e.o. te Den Haag. Els & Linde, Hilversum.
- Van der Linden, P.J.H. (2017) Afdoend onderzoek Schaloenstraat e.o. te Den Haag. Els & Linde, Hilversum.
- Wortha, S. (2004) Acceptatie van kunstnesten door de gierzwaluw (*Apus apus*) in Berlijn. Eigen beheer
- Arcadis (2018). SMP C05062.000082 gebouw bewonende soorten Den Haag. Gebiedsbescherming van gebouw bewonende fauna bij onderhoud, renovatie en sloop van woningen en gebouwen.
https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7188559/1/RIS301384_Bijlage_2